

Çərşənbə axşamı, 3 dekabr 1918-ci il, nömrə 55

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Səşənbə, 28 səfərülmüəffər sənə 1337. 3 kanuni-əvvəl sənə 1918.

Türk və islamliğa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalatın mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 70 qəpik.

Abunə şəraiti: Yanvarın birinədək Bakı üçün 24, başqa şəhərlərə 35 rublədir. Bir aylığı Bakıda 12, başqa şəhərlərdə 19 rublədir. Elan fiatı: sətri 3 rublə. Kərratla gedən elanlar üçün güzəşt edilir.

İXTAR

[XƏBƏRDARLIQ]

Bu gün səfərülmüəffərin 28-i fəxri-kainat Peyğəmbəri-zişanımızın [kainatın fəxri olan şanlı Peyğəmbərimizin] vəfatı münasibətilə idarəmizin tətil edəcəyini və qəzetəmizin növbəti nömrəsinin pəncşənbə [cümə axşamı] günü çıxacağını elam edirik [bildiririk].

ŞURAYI-MİLLİ RƏYASƏTİNDƏN

Kanuni-əvvəlin (dekabr) üçüncü gününə təyin edilmiş Azərbaycan Məclisi-Məbusan iclası vəfatı-fəxri-kainat həzrəti-Peyğəmbəriyə (s. ə.) təsadüf etdiyindən kanuni-əvvəlin 7-ci gününə təviq [təxir] edilir.

Şurayi-Milli raisi

Məhəmməd Əmin Rəsulzadə

ELAN

Bununla “Azərbaycan” qəzetəsi idarəsi elan edir ki, həmin qəzetənin intişara [nəşrə] başladığı gündə Qafqazda türk və rus lisanlarında nəşr edilmiş qəzetə, jurnal, əkslər [fotoşkillər], tarixi məlumat və Azərbaycan həyat və

mədəniyyətində əhəmiyyəti olan asarı [əsərləri] idarəyə təqdim edənlərə gözəl mükafat veriləcəkdir. Arzu edənlər Vorontsovski caddədə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” qəzetəsi idarəsinə saat 10-dan 2-yə kimi müraciət etməlidirlər. Telefon nömrə 39-60.

b/8 5-4

ELAN

Azərbaycan Hökuməti cənbindəki [nəzdindəki] Fövqəladə İstintaq Heyəti mart ayından Azərbaycan Türk Ordusunun Bakını işğal etdiyi vaxta kimi zərərdidə olan [zərər çəkən] əşxasdan [şəxslərdən] ərizələr qəbul edir. Hər gün saat 10-dan 3-ə kimi “Metropol” mehmanxanasında 28 və 29 nömrəli otaqlarda.

QİSMİ-RƏSMİ [RƏSMİ HİSSƏ]

Ümuri-Nafiə və Xeyriyyə Nəzarətində [Sosial Təminat Nazirliyində]

Böyük hökumətlərin müsibətəngiz

[fəlakətlərə səbəb olan] mübarizəsi qurtarmış, öz qalibiyyətləri ilə məğrur olan Müttəfiq dövlətlər haqq-ədalət əsası ilə Rusiya millətlərinə çoxdan bəri gözlənilməkdə olan milli muxtariyyət bəşarətini [muştuluğunu] verib, keçirdiyimiz dəhşət və fəlakətləri unutmaq və sülh və mədəniyyətlə işə başlamaq imkanını verirlər.

Millətlər də bu imkanı hiss etməklə geniş bir nəfəs ilə azadlıq nəfəsi alıb, milli muxtariyyət nuru ilə cavanlıq atəşi və Bakıya ciddi qüvvə ilə mü-səlləh olaraq [silahlanaraq], köhnə-lənmiş və çürümüş binanın xarabaları arasında qalıbların şüarını əsas edib, öz milli muxtariyyətlərini təsis etməyə başladılar.

Lakin, Azərbaycanın işıqlı üfүqündə müharibənin və hərc-mərcliyin bədbəxt qurbanı və insanın qəlbini yaxacaq ac və çıplaq qaçqınlar görünməkdədir. Bunlar əcz ilə [çarəsizliklə] əllərini şadlıq edən millətlərə uzadıb, hamının yadından çıxmış müqəddəratlarının həll olunacağını səbirsizliklə gözləyirlər.

Azərbaycan vətəndaşları!

Bu yoxsul qaçqınlar sizə və sizin gözəl hisslərinizə müraciət edirlər. Sizlərdən hər biriniz bacardığınız qədər bunlara müavinət [kömək] ediniz. Çılpaq qaçqınlar üçün şiddətli qış fəslı gəlmiş. Qış fəslı öz dəhşətli üsrəti [çətinlikləri] ilə bunlara yaxınlaşıb, hər gün bunların arasından təzə-təzə qurbanlar aparacaqdır. Böylə bir lazımlı gündə bu qaçqınlara müavinət etmə-

yənlər bilaxtiyar [istər-istəməz] özlərini müqəssir edəcəklərdir.

Vətəndaşlar, müavinət ediniz. İsti paltar, ayaqqabı, camaşır, əqəllən [heç olmasa] köhnə də olmuş olsa, ianə ediniz. Sizə lazım gəlməyən şeylər, yoxsul və çıplaq qaçqınları soyuqdan və ölümdən xilas edər. Hər növ ianələr Naberejni küçədə, “Nadejda” kompaniyası mülkündə Ümuri-Nafiə və Xeyriyyə Nəzarətinin Qaçqınlar şöbəsində qəbul edilir.

BAKİ, 3 KANUNİ-ƏVVƏL [DEKABR]

Məmləkətimizin paytaxt[ın]da yaşayan və indiyədək bizimlə guya mühibbanə [dostca] bir surətdə vətəndaşlıq etməyə hazır olan güruhlar və məfəhil [dairələr] indi siyasi vəziyyət bir qədər dəyişdikdən sonra qəlblərində bəslədikləri əməlləri [niyyətləri] bürüzə verib, öz nankorluqlarını isbat etdilər. Rusiya təcridi-həyat edənədək [normal həyatını bərpa edənədək] və mərkəzində əmniyyət hasil olub da mətin bir hökumət təşkil olunanadək, ufacıq məmləkətimizi bolşevik bəlasından və ya başqa hərc-mərclərdən asudə saxlamaq üçün elani-istiqlaliyyətimizə o vaxt bir gözlə, indi isə başqa nəzərlə baxdıqları aşkar oldu.

O vaxt Azərbaycan Hökuməti və ya məhafili [dairələri] tərəfindən ittixaz edilən binagüzarlıqlar [alınan qərarlar, verilən sərəncamlar] və tədbirlər şayani-

təhsin [təqdirəlayiq] idi. İndi isə məlum olur ki, “Azərbaycan” məmləkəti yox imiş. Burası Rusiyanın bir nöqtəsi imiş. Buna görə də Azərbaycanda hökumətə ehtiyac olsa yalnız rus hökuməti ola bilər və Parlamanın da artıq lüzumu yoxdur. Zira, Rusiyada yalnız bircə parlaman ola bilər. Onu da ki, inşallah bolşevikləri qovduqdan sonra kadetlərlə “əsl rus adamları” lazım bilsələr düzəldərlər. Bu, kadetlərin və rus mütəəssiblərinin rəy və hərəkəti. Digər tərəfdən də Bakı “demokratları” yenə bədbəxt millətimizin yaxasından tutub deyirlər ki, “xandan”, “bəydən” və ya Osmanlı tərəfdarlarından hökumət olmaz. Hökumət demokratlardan ola bilər və müsəlmandan, məlum olduğu üzrə, “heç bir vaxt demokrat ola bilmədiyinə binaən [görə], əlbəttə ki, hökumət də onların əlində ola bilməyib yevanqulyanlar ilə nacaryanların və merxelevlərin əllərinə keçməsi, özünüz görürsünüz ki, vacibatdandır...” Bunlar məmləkətimizin asayişinə doğrudan-doğruya xələl yetirmək qəsdindədirlər. Zira, bu niyyətdə olmasaydılar, ol vaxt böylə mühüm və müşkül bir halda ümum əhalinin mənafeyi üçün ittixaz edilən tədabirimizi [görülən tədbirlərimizi] və təşəbbüsatımızı məhv etmək iqdamatında [təşəbbüsündə] bulunmazdılar. Böylə bir bədxahanə [pis niyyətli] hissiyyat Azərbaycan Şurayi-Millisi təşkili xüsusunda icra olunan namünasib hərəkətdən dəxi bəlli oldu.

Müstəqil Azərbaycan dövləti yaşa-

dıqdan bəri, ümuma məlum olduğu üzrə, biz müsəlmanlar özümüzü başqaları kimi “hakim millət” yerinə qoyub da qeyri-müsəlman vətəndaşlarımıza mütəkkəbbirənə [təkəbbürlü] nəzərlə baxmamışıq. Bunu hər bir insaf əhli etiraf etməyə məcburdur.

Biz bacardıqca onlara hüsn-rəğbət göstərüb səy etmişiz ki, onlar özlərini yad bir vətəndə hiss etməyib, Azərbaycanı öz həqiqi vətənləri kimi tələqqi [qəbul] etsinlər. Bu yolda biz, hətta bəzi məsəildə [məsələlərdə] hüquqi-milliyəmizdən belə keçmişik. Dövlət dilimiz, ana dilimiz olduğu yerdə indiyə kimi hələ rus dilini istəməlməkdəyik [işlətməkdəyik]. Hökumət müəssisələrində ən mühüm mənsəbləri qeyri-müsəlmanlara vermişik. Yalnız, bir hökumət qalmışdı ki, onun da müştərək şəklini, dəvət edilmiş Məclisi-Millimiz həll edəcəkdi. Lakin indi isə həm “demokratlar” məhafili, həm də bütün əzası [üzvləri] kadetlərdən ibarət olan Rus Milli Komitəsi, Milli Parlamanımızda iştirak etməkdən dürlü-dürlü məntiqsiz bəhanələrlə imtina edirlər.

Bununla məmləkətimizdə əhalinin məişət və əmniyyəti təmini işinə xələl yetirmək istəyirlər. Böylə bədxahanə hərəkət bizi, bütün səy və kuşışımızı [çalışmamızı], bütün qüvvələrimizi yığmaqla, boynumuza düşən ağır vəzifəni aqılanə və həqiqi bir surətdə yerinə yetirməmizə vadar edir. Başqaları bizim fəaliyyətimizə dair sabotaj yapırırlar, “bu oyuna qarı girdi” eyləyirlər.

Böylə həriflərə bunu isbat etməliyiz ki, xeyr, sizin hərəkətiniz bizi öz müqəddəs vəzifəmizdən çəkin[dir]əmməyəcəkdir və biz öz həqiqi yolumuzla getməkdə davam edəcəyiz. Biz sizi bərabərcəsinə işləməyə dəvət etdik və bununla öz vətəndaşlıq vəzifəmizi yerinə yetirdik. İndi ki, siz bizim insaniyyətərvər və adılanə təşəbbüsü-müzü rədd edirsiniz, xoş gəldiniz! Öz yükümüzü özümüz də aparmağa qad-iriz. Vəssəlam.

PARTİYALARIMIZA

Bir şəxs və ya partiya, bir millətin azadlığı əleyhində çalışarsa və o milləti digər bir millətin və ya bir neçə nəfər xudsər [özbaşına] adamların hökmü altında qul etmək istərsə, o şəxs və ya o partiya bugünkü inqilabat [inqilablar] nöqtəyi-nəzərindən insaniyyətə düş-məndir. Adını sosialist də qoymuş olsa, hürriyyətərvər də qoymuş olsa, yalandır. Onun əsl adı insaniyyət düş-mənidir. Həmin insaniyyət düşməni olanlardan böyüyü bu gün Azərbaycan türklərinin hürriyyəti və istiqlalı əley-hində çalışan partiyalardır. Çünki, bu gün müstəqil olmağa, azad yaşamağa və asudə nəfəs çəkməyə hamı millətlərdən artıq möhtac olan Azərbaycan türkləridir. O səbəbə ki, Rusiya millətləri içində əsarətin ən ağır yükünü çəkən, istibdadın ən şiddətli zülm-lərinə düşər olan, dini, milli həqarətin ən acı zərbələrinə məruz qalan, hüququ-

nun ən zərurilərindən də belə məh-rum edilən və dünənə qədər zillət və rəzalətlə ömür keçirən, ağız açıb əhval və övzasının [vəziyyətinin] məşəqqə-tindən şikayət etməyə qüdrəti ol-mayan bir millət varıydısa, o da yalnız Azərbaycan türk milləti idi.

Bəs, kimin insafı yol verər və kimin vicdanı bunu qəbul eylər ki, Rusiya-dakı ümum millətlər istibdad dövrün-də də Azərbaycan türklərinə nisbətən istirahətlə yaşadıkları halda, bu gün təkml [bütün] hüquqlarına nail olsun-lar da, amma Azərbaycan türkləri bu hüquqdan məhrum edilsinlər? Gərək, heç kəsin insafı buna yol verməsin və vicdanı bunu qəbul etməsin. Halbuki, bu zülmü rəva görən “insafılar” və bu haqsızlığı qəbul edən “vicdanlar” vardır və bu insaf, bu vicdan sahibləri də Afrikanın vəhşi bərbəriləri deyil, Rusiyanın qaragüruh adı verilmiş pad-şəhpərəstləri deyil, bəlkə bu gün Bakı-mızda, paytaxtımızda bizimlə diz-dizə oturan “sosialistlərdir”.

Bəlkə bu sözlərimə etiraz edib de-yərsiniz ki, xeyr, böylə iş ola bilməz. Sosialist adını daşıyan şəxs bir millətin əsir edilməyinə razı olmaz və sairə, və sairə.

Doğrudur, sosialist adını daşımağı özünə ixtiyar edən şəxs bu işə razı olmaz. Nədir ki, bəlkə bunun əksi, yəni millətlərin azad edilməsi yolunda can fəda edər dərəcədə mübarizəyə girər. Amma, Bakı “sosialistləri” bu işə razı-dırlar. Yəni, Azərbaycan türklərinin əsarət altında qalmağına nəinki razı-

dırlar, bəlkə bunun tələbində belə ısrar edirlər.

Sözlərimin yalan olmadığını təhqiq etmək istəyənlər varsa, şəhərimizdəki “Sosial-Revolusioner” (İctimaiyyəni-İnqilabiyyunlar) partiyasının naşiri-əfkarı olan [fikirlərini yayan] “Znamya truda” qəzetəsinin bütün nömrələrini açıb, qabaqlarına qoyub diqqətlə oxusunlar. Hökumətimizi istehza, millətimizi təhqir, əsarətimizi tələb, yerimizi yurdumuzu tələf, mal və mülkümüzü qarət, özümüzü də Biçəraxovlar qoşunu ilə hədədən başqa sosialistlik və sosializm naminə bir şey tapıb oxuyarlarsa, məni yalançı deyə elan və təkdir [məzəmmət] etsinlər.

“Znamya truda” başına yığılmış olan bu guruh, “sosialistlik” maskası altında işləyən hürriyyət düşmənləri və insaniyyət ədvvələri [düşmənləri] olduğu bu günlərdə aşkar edildi. Millətimizə qarşı olan büğz [kin, nifrət] və ədavətlərinin şiddəti o dərəcə idi ki, daha özlərini saxlaya bilməyib, maskanı-filanı kənara atıb, əsl sifətlərini göstərdilər.

Bu sifəti görüb də bədtərkibliyindən [bədheybətliyindən, eybəcərliyindən] iyrənənlər ən əvvəl bizim cavan müsəlman İctimaiyyəni-İnqilabiyyun partiyamız olmuşdur ki, bu yoldakı gözüaçıqlıqları xüsusi bir təhsinə şayandır.

Dünənki qəzetəmizdə “Azərbaycan sosialistlərinin fəaliyyəti” sərlövhəsi ilə yazılmış fəqərəni [yazını, məqaləni] oxusanız, ürəkləri təmiz və ağılları

salim olan sosialistlərimizin maska altından çıxmış əcnəbi “esərlərdən” nə dərəcədə ikraha gəldiklərini görərsiniz.

Təbiidir ki, həqiqi sosialist olanlar, bir millətin azadlıq və istiqlalına qarşı düşmən kəsilən partiyaların, adlarını sosialist də qoymuş olsalar, fikrinə şərik ola bilməzlər. Çünki, bu qeyri-mümkün işdir. Bir tərəfdən sosializm adını batırmaq və xalq içində sui-təfəhhümünə [səhv başa düşülməsinə] səbəb olmaq və digər tərəfdən türk millətinin azadlıq və hürriyyəti əleyhində çalışmaq təşəbbüslərində ısrar edən bir guruhdan nəinki yalnız türk sosialistləri, bəlkə bütün həqiqi sosialistlər ictimab və istikrah etməlidirlər [uzaq dayanmalı və iyrənməlidirlər].

Ümidvarıq ki, Azərbaycan İctimaiyyəni-İnqilabiyyun [Sosialist İnqilabçılar] partiyasının bu rəftarına sair sosialist və hürriyyətpərəst partiyalar dəxi şərik olub, özlərini çirkli hərəkətlərdən kənar tutmaqla bərabər, səy və əməklərini bir bu qədər zillət və rəzalət görmüş olan Türk-Azərbaycan millətinin istiqlal və azadlığı yolunda sərf edərlər.

Hacıbəyli Üzeyir

GENERAL TOMSONUN ERMƏNİ BAŞÇILARINA TELEQRAMI

Gəncə, Qazax, Cavanşir qəzalarında erməni pişrovlarına [başçılıqlarına] Bakıdakı Müttəfiq ordusu komandanı

general Tomson tərəfindən böylə bir teleqram göndərilmişdir:

“Aldığım məlumata nəzərən Gəncə, Cavanşir və Qazax qəzalarında ermənilər, nizamsızlıq və qarətə məşğul olurlar. Müttəfiqlər nümayəndəsi olmaq həsəbiylə [sifətilə] sizə əmr edirəm ki, böylə bir nizamsızlıqların tamamilə qarşısını almaqla hamı ermənilərə xəbər verəsiniz ki, gedib öz evlərində rahat otursunlar. Bu əmrləri əmələ gətirməz isəniz tökülə biləcək qanların məsuliyyəti şəxsən sizin öhdənizə düşəcəkdir.”

AZƏRBAYCAN MƏCLİSİ-MƏBUSANI ƏTRAFINDA

Azərbaycanın müxtəlif qəzalarından alınan xəbərlərə görə, məbus [millətvəkili] seçkiləri böyük ruh yüksəkliyi və istiqlaliliyyət şüarı altında cərəyan etməkdədir. Vətəndaşlar məsələyə haiz [malik] olduğu qədər böyük əhəmiyyət verirlər.

- Şəki qəza qaimməqamından alınan teleqrafa görə, Parlamən məbusluğuna Şəki şəhərindən Abdulla bəy Əfəndizadə, qəzadan Qərib Məhəmmədkərim oğlu intixab edilmişdir [seçilmişdir].

- Cəbrayıl qəza qaimməqamı teleqrafla xəbər verir ki, Cəbrayıldan Məclisi-Məbusan üzvlüyünə Bəhram bəy Vəzirov seçilmişdir.

- Gəncədən xəbər verilir ki, Parlamanə Abuzər bəy Rzayev intixab

edilmişdir.

- Aldığımız məlumata görə, Bakı Kəsbkarlar [Həmkarlar] İttifaqının 30 təşrini-sanidə [noyabrda] iniqad etmiş cəlsəsində [keçirilmiş iclasında] Azərbaycan Parlamənə nümayəndə göndərmək məsələsi müzakirə edildikdən sonra, nümayəndə intixab etməməyə qərar verilmişdir.

- Parlamən 3 kanuni-əvvəldə [dekabrda] təyin edilmiş olan birinci iclası ayın 7-ədək təxirə salınmışdır.

Bir izah

Şəki qəza qaimməqamından alınmış bir teleqrafa nəzərən, məzkur [adı keçən] qəzaya Parlaməndə ancaq [2] məbus yeri verildiyindən, türk-islam vətəndaşlarımız narazı qalmışlar və onlara daha yer verilməsini arzu edirlər. Binaileyh [ona görə], Məclisi-Məbusan rəyasətinin xahişinə görə, vətəndaşlarımıza bu xüsusda izahat verməyi lazım görürüz.

Parlaməndə cümlətanı 120 əza olmaq, türklərdən ancaq 80 məbus bulundurulacağı və 1917-ci il “Qafqaziya təqviminin” rəqəmləri üzərinə türklərin miqdarı nəzərə alındıqda metr 25000 olur. Yəni, hər məbus 25000 vətəndaş tərəfindən müvəkkil olur. Fəqət, 80 məbusdan 44 zatın mərkəzi Milli Şura əzası [üzvü] sifətilə mövcud olduğu nəzəri-etibara alınarsa, məlum olar ki, Parlamənə müsəlmanlardan ancaq 36 yeni məbus göndərilməlidir. Bu surətlə metr dəxi 57000 olur, nəinki 25000. Bu nöqtəyi-

nəzərdən, Şəki qəzası vətəndaşları bilməlidirlər ki, 2-dən ziyadə məbus göndərmək hüququna malik olmaq üçün Şəki qəzasında 114 mindən ziyadə türk-islam əhali olmalıdır. Həlbuki, rəqəmlərlə isbat olunur ki, Şəki qəzasında müsəlmanın miqdarı 100000-dən artıq deyil. Binaileyh də vətəndaşlarımız 2 məbusdan artıq göndərə bilməzlər.

AZƏRBAYCANIN PAYTAXTI

I

“Quzğun dəniz”in (1) sahilində, əski Albaniyanın (2) mərkəzində, Şirvanşahların paytaxtında, Abşoran yarımadasının cənubunda 49,51 dərəcə tul [uzunluq], 40,21 dərəcə ərzində [en dairəsində], bir tərəfdən Bayıl, digər tərəfdən də Zığ adı ilə suların bağrına qol uzatmış, qarşıdakı adaların himayəsilə pənəhsiz gəmiləri hər növ tufanlara qarşı qoruyan, mərhəmətəkar bir qucaq açmış liman var:

Bakı bəndəri [limanı]!

Şöhrətli azərkədəsi [atəşkədəsi, atəşgahı], “odunsuz yanar, sudan qorxmaz” mənqəbədar [haqqında əfsanələr, hekayələr danışılan] atəşi (3) uzun zamanlardan bəri məruf [bilinən], tarix səhifələrini boyamış neft quyuları, hər dəm bir fəvəran edər [fəvvarə vuran] “Yanardağ”ı ilə Azərbaycan isminin müsəmması [adının mənasını özündə ehtiva edən], həmişəyanar bir ocaq var:

Bakı bəldəsi!

Bakı – Azərbaycanın paytaxtı.

Bakı, bu gün istiqlalını elan etmiş olan Şimali Azərbaycanın mərkəzi-idarəsi [idarə mərkəzi] olduqdan sonra deyil, daha əvvəldən, qədim zamanlardan bəri Azərbaycan paytaxtı, paytaxtı deyilsə də, mühüm mərkəzlərdən biri olmaq heysiyyətinə malik olmuşdur.

Azərbaycan kəlməsinin “od” mənasındakı “azər”dən ayrıldığını iddia edənlər, buradakı atəşkədələri göstərir. Ona görə də bu yerlərə “od abad edən” mənasında “Azərbaygan” və yaxud “Azərabadgan”, daha sonra müərrəb [ərəbləşmiş] olaraq “Azərbaycan” denildiyini bəyan edirlər.

Şəmsəddin Sami bəy mərhum “Qamusül-ə’lam”ında “Azərbaycan” kəlməsinin əvvəlcə Təbrizin özünə, sonra

(1) Əski türklər üç türk gölündən (Baykal, Aral və Kaspi) böyüyü olan Kaspiyə “Quzğun dəniz” derlərdi. Bunun türklərcə digər bir adı da “Türk dənizi” idi.

(2) Şirvan vilayətinin, hazırkı Bakı quberniyasının yerində qüruni-ulada [ilk əsrlərdə] “Albaniya” adı ilə məruf [bilinən] bir qövmlə yaşayırdı. Bu qövm, olduqca cəngavər olub, Roma imperiyası ordularına müqavimət etmişdi. Sonra, şimaldan axın edib gələn türklər seylanına [selinə] dayanamayıb Xəzər türkləri tərəfindən münqəriz olub [məhv olub, nəslə tükənib], məmləkətləri tutulmuş və türk qəbilələri tərəfindən oturaq edilmişdir.

(3) Əski iranilərdə bir “Üç atəş” əfsanəsi vardır. Bu əfsanə, Azərbaycan ənənəti [adət-ənənəsi] ilə əlaqədardır. Bu əfsanədəki həmişəyanar üç atəş, “odunsuz yanar, sudan qorxmamış” ki, Bakının yerdən çıxar və suda yanar təbii qazına kinayə edilmişdir.

ətrafına, daha sonra vilayətinə ələm [nişan; ad] olduğunu qeyd edirsə də, bir az aşağıda Azərbaycanın torpağını və yerlərinin mürəkkəb olduğu məvaddı [maddələri] tərif edərkən deyir ki:

“Məmləkətin torpağı əraziyi-bürkaniyyədən [vulkanik ərazi] olub, qaz çıxarır yerləri və neft quyuları çox olduğu kimi, zəlzələləri dəxi pək sıx olub, qəsəbələri və ələlxüsüs mərkəzi olan Təbriz şəhəri dəfəatla xarab olmuşdur. Zamani-cahiliyyətdə [cahiliyyə dövründə] atəşkədələrinin kəsrəti [çoxluğu] və bəlkə “Azərbaycan” təsmiyə olunması [adlanması] dəxi bir atəşidaimi [daimi atəş] halında olan bürkan [vulkan] və neftlərinin kəsrətindən irəli gəlmişdir.”

Görürsünüz ki, müəllifi-möhtərəm sizə tamamilə aşına bir mənzərə təsvir edir. Tərif tamamilə Bakıya və vilayətinə aid. Daimi bir atəş halında bulunan bürkan – Bakı, dəfəatla zəlzələyə məruz qalan da Şamaxıdır. Burada Təbriz və həvalisinə [ətrafına] bənzəyən bir şey yox. Çünki, o həvalidə nə qaz çıxarırlar, nə də neft quyuları vardır.

Bunu zikr etməkdən məqsədimiz, təbii, Təbrizin Azərbaycan mərkəzi olduğunu inkar deyil, əsl “Azərbaycan” isminin müsəmması olacaq nöqtənin Bakı ola biləcəyini göstərməkdir.

Əvət, Bakı yalnız bugünkü Azərbaycan Cümhuriyyətinin paytaxtı deyil, əski Azərbaycan qitəsinin [ölkəsinin] də mühüm bir mərkəzidir. Vaxtilə bu

mərkəz, əski “Midiya” yerini tutan Azərbaycan sakinlərini müqəddəs atəşləri ilə qızdırmış; bu hərarətiylə o, İrandan, Hindistandan və dünyanın sair yerlərindən zairlər [zəvvarlar, ziyarətçilər] cəlb etmişdir.

Bakı bu gün də ziyarətgah, bu gün də məbəddir. Bugünkü Bakı zairləri, əski atəşpərəstlər kimi din hissiyyəti və ruh ehtiyaclarını tətmin [doymaq] üçün deyil, maddi həvəslərini təmin, artıq tamahlarını doymaq üçün gəlirlər. Buradakı sərvəti kəndi kaşanələrinə [saraylarına, imarətlərinə] axıtmaq istəyirlər. Bu müasir zairlər, tarixin hekayələrini oxurkən, hind zairlərinin gəlib burada müqəddəs atəşlərə tapınmaqdan başqa bir fayda gözləmədiklərini heyrətlərlə tələqqi edər [qiymətləndirər], o nur və hərarət sərgərdanlarını [ışığın və hərarətin ardınca gəzənləri] qətiyyəən anlayammazlar. Çünki, onlar “eşqi” şəmin başına fırlanıb da kəndisini yaxan və yaxılarkən səs çıxarmayan “pərvanədən” (4) deyil, çəmənləkləri, çiçəkləkləri birər-birər gəzib də güllərdən şirə çəkən “arılardan” öyrənmişlərdir. Onlar icab edərsə palçığa girər, hisə bulaşar, mazuta batır, fəqət atəşə tapmazlar. (5) Çünki, məbud [iləh, tapınmanın obyektı] olaraq onlar qazı, nefti deyil, bunlardan hasil olan “sarı mədəni” tanırlar.

(4) Ey mürqi-səhər, eşq zi-pərvanə biyamuz
K'an suxtərə can şüdü avaz nəyaməd.

Sədi

(5) Tapmaq, tapınmaq - türkcədə ibadət və təəbbüd [ibadət] etmək mənasıdır.

Fəqət, Bakının müridləri yalnız bu uzaq vilayətlərin zəvvarı deyildir. Buranın maddi deyil, mənəvi atəşlərinə Hindistan məcusi və İran zərdüştlüsündən daha şiddətli bir ehtiyac və daha qüvvətli bir imanla mərbut [bağlı] olan mücavirlər [daim ibadətəxana və ya türbə yanında yaşayıb vaxtını ibadətdə keçirən adam, abid], mötəkilflər (6) vardır:

Azərbaycanlılar!

Əvət, Bakı əski məcusilərdən ötrü şöləsinə yaxılır şəm, qonşu imperia-lislərlə Avropa kapitalistlərindən ötrü şirəsi çəkilib gül isə, Azərbaycan türklərindən ötrü təvaf olunar əməl Kəbəsi [arzuların Kəbəsi], etikaf olunar həyat məscididir.

Bu, bizə bir əməl Kəbəsi və həyat məscidi olan Bakımızı, əcəba heç bilirmiyiz? Bu suala cavab almaq üçün mətbuati-ümumiyyəminizin cavan hücrəsini [bütün mətbuatımızın yaxın dönmədəki qismini] ümumi bir surətdə gözdən keçirdim. Bakıya aid bir şey görmədim. Bu mənə həvəs və cəsarət verdi. Müxtəsər də olsa, Bakının tarixi haqqında bir qəç yarpaq qaralayalım, dedim. Şübhəsiz ki, bu sətirlərlə veriləcək məlumat, Azərbaycan Cümhuriyyəti paytaxtının şan və heysiyyəti ilə mütənasib olammayacaq. Çünki, əl altında nə o qədər mənbə, nə də o qədər zaman və fürsət vardır. Fəqət, Azərbaycan mətbuatında bu xüsusda daha heç bir yazı yazılmadığından dü-

şündüm ki, naqis də olsa bir şey olsun. Biz naqisini başlarız, mütəşəbbis [təşəbbüskar] gənclərimiz də çalışar, vətən eşqi, məmləkət məhəbbəti ilə, səyəylər, bu başlanğıcı təkmil edərlər [kamilləşdirərlər]. O zaman biz də əziz paytaxtımızın mükəmməl bir tarixinə malik olmaq səadətini dərk edəriz.

M. Ə. Rəsulzadə

TÜRKİYƏDƏ QADINLIQ MƏSƏLƏSİ “Feminizm”

4

Qadınlarda xəlqi mahiyyəti tədqiq edərsəniz; izdivac nəticəsi təvəllüdatın [doğumların] kəsərti [çoxluğu] ilə təhti-tərbiyəsində [tərbiyəsi altında] övladı pərvərdə etməkdən [böyütməkdən] ibarət deyildir. Qadınliq övsaflı [vəsfəli, xüsusiyyətləri] ən həssas qəlblərə malik, ən rıqqəti-şeyriyyəyə nafil [şeyriyyətin rıqqətinə təsir göstərən] və hakim bir vücudi-qiyəmətdardır [qiymətli bir vaqlıqdır]. Bu qədər fitri qüvaya [güclərə] sahib olduqdan başqa, bəzən atəşpareyi-cəladət kəsilib [qəhrəmanlıq alovuna; odlu-alovlu qəhrəmanlıq nümunəsinə çevrilən] nə qədər tarixi hadisətin [hadisələrin] şahidi bulunuruz. Bəzən insaniyyətin düşməni-biamanı [acımasız düşməni] kəsilib. Bəzən kəndi həyat və mənafeyi-şəxsiyyəsi bulunan hər şeyi fəda edənlər var. Biz, qadınları bunlar qədər qayənin dərəcəyi-

(6) Mötəkil - günlərlə məsciddə oturub da boyuna ibadətə (etikafa) oturan zata denilir.

əs'adiyə[sinə] [yuxarı dərəcəsinə] çıxartmaq mənafeyimiz iqtizasıdır [mənafeyimizə uyğundur].

Şu kürreyi-zəmin bir aşıyaneyi-bəşər olduqca, o ünsüri-munis[in] [bəşəriyyətin] nisfini təşkil etdiyini bit-təb' məsaiyi-ümumiyyənin şəxsiyyət[ın]a qədər təşəbbüsata girəcəyiz [Bu yer kürəsi bəşəriyyətin yuvası olduğu müddətcə, bu şəfqətli ünsürün, yəni qadınların da bəşəriyyətin yarısını təşkil etdiyi təbii hal olduğuna görə, qadınlarla kişilərin birgə səy göstərməyinin məğzini açmağa çalışacağıq]; madam ki, mədəniyyət daima fəvz [müvəffəqiyyət] və xilasa doğru gedir. Təbii ilə bu gün olmazsa yarın ehtiyacat o dərəcəyi-kamala əs'ad edəcəyinə yetər ki, onların zəif qollardan tutub o mövqeyi-ehtramata oturtmaq vəzifəsi bizlərə düşür. [Təbii ki, bu gün deyilsə belə sabah, ehtiyacların elə bir həddə çatacağını nəzərə alaraq, onların, yəni qadınların zəif qollarından tutub, o möhtərəm mövqeyə oturtmaq bizə düşür.] Qadınlıq, təsəvvür edildiyi kimi, bir əsirə, bir məzlumə deyildir. O hürri yaşar, hürri ölür bir nisfi-əzayi-bəşərdir [insan cəmiyyətinin yarısıdır].

Qadınların ruhunda mündəmic olan [yerləşən] şəfqətpərəstanədən [şəfqətsevərlikdən] istifadə imkanı nə qədər genişdir. Mürəbbiyələr, xəstə-baxıcılar, ianə vermək surəti ilə millətin səadətini gözədənələr, feilən, bədənən, fikrən insaniyyət uğruna, milliyyət uğruna, din uğruna xidmət etməkdən çəkinməzlər. Bu üzdən, qadınların fitrətində mövcud hissiyyəti-şəfqətə [şəfqət hissinə] dövlət pək

çox ümidlər bəsləməkdədir.

Bir validənin ağuşunda böyüməkdə olan övladına qarşı məhəbbəti nə qədər çoxsa, tərbiyənin aldığı şəkil və cəsamətcə [böyüklüyə görə] o nisbətə də vətəninə məhəbbət olar. Vətənin müşfiq validələri övladlarını hər tərəfdə qorumaq əsasına binaən [uyğun olaraq], hər b meydanlarına qədər gəlir: cəngavərlərin aldığı nişaneyi-iftixarını – yarasını, sarar, baxar, onu bir çocuğu qədər nəvaziş[li] nəzərlərə qərq edir. Qəlbin mərhəməti insaniyyətə qarşı məhəbbətinə bir dəlildir. Mühibbi-insaniyyət olan şu üzvi-sani [bəşəriyyət aşiqi olan bu ikinci üzv] nə qədər fədakarlıqlar ifa etmişlərdir. Baxusus [xüsusi], şu hər b sənələrində xilqədən [təbiətcə] erkəklərdən bir az fərqli isə də əqlən, fikrən bəzən erkəklərə belə meydan oxuyanlar olmuşdur. Alimə və fəzilə və şairə və ədibə kəsriylə [çoxluğuyla] bir millət xüsusu bulur [öz şəxsiyyətini tapar].

İqtisad vadisində, məsaili-müştə-rəkədə [birgə zəhmət çəkməkdə] qadınlığa bir hisseyi-şərəf çıxar [şərəfli bir pay düşür]. Bu şərəfin məhsuli-səmər-darı [faydalı nəticəsi] olaraq o millət fəqr və səfalətdən qurtular. Zülvəç-heyne karü-kəsb ilə mürəffəh bir həyatı-bəxtiyanəyə məzhər olunar, səadətə inkişaf edir. [İkitərəfli işləyib qazanmaqla, rifah, bolluq içində bəxtiyar bir həyata nail olunur, bu bəxtiyarlıq daha da inkişaf edərək səadətə çevrilir.]

Qadınlıq, yalnız kor-koruna itaəti-məntiqəyə [zehni itaətə] bağlanmış, əfkari-ətiqəyə [köhnə fikirlərə] boyun

əymiş bir əsireyi-məzlumə olammaz. Hürriyyəti-ətvarına [hərəkət azadlığına], hürriyyəti-fikriyyəsinə [düşüncə azadlığına] sahib və nafiz-kəlam [sözü keçən, sözü etibar görən] olmalarını kəndiləri əlbəttə arzu edirlər.

İctimaiyyun [sosioloqlar] nəzərindən feminizmin surəti-tələqqisi [qəbul ediliş tərzii] bambaşqadır. İnqilabati-müxtəlifədə [müxtəlif inqilablarda] fəlimüştərək sahibi olduğuna [birgə iştirakçı olduğuna] [görə], hər dürlü əzəblər, bəlalara giriftar olduğu kimi, hər dürlü iqbala da məzhər [nail] olurlar. İctimaiyyun amilləri[nin]; bəşər kütlələri fikriyyətində təməssül edən qüdrətləri kəndi əhraranə qüvvətlərinə çevirməyə birinci vasitələrdən [biri] feminizmdir. [İctimai amillərin; bəşər kütlələrinin fikrində meydana çıxan gücləri öz azad qüvvələrinə çevirməsinin başlıca vasitələrindən biri feminizmdir.] Tarixdə görülən bunca inqilabat, qadınlıq[ın] mövqeyi-siyasi və ictimai təsiratından xali qalmamışdır. Qadınlıqdakı məziyyət, yəni fəaliyyəti-fikriyyənin (actualité de l'esprit) saheyicidalda [mübarizə meydanında] mövqeyi qayət barizdir. Hər ünsüri-əqvam [hər bir qövmlər] içərisində qadınlığın xisləti təqdir edildiyi nisbətdə fəzlə bir məziyyət göstərilmiş. Ruhi inbisatın amili, ən geniş sərzədeyi-zühuru, cahangiranə fəvəranların müvəllədatı kamilən fəaliyyəti-fikriyyənin mahəsələsidir. [Mənəvi genişliyin amili, ən geniş surətdə meydana çıxması, cahangiranə qaynayıb-coşmaların doğuşu tamamilə zehni fəaliyyətin nəticəsidir.]

Xəyaliyyun nəzərində ictimaiyyun qədər maddi tələqqi olunmadı, hüsnü-eşq zamiri-mafilbalı ilə tələqqi olundu. [Qadınlıq, romantiklərin nəzərində sosioloqlar qədər maddi tərəfdən ələ alınıb qiymətləndirilmədi; könüldə olan gözəllik və məhəbbət məramı əsasında qiymətləndirildi.]

Bir millətin səciyyəyi-fitriyyəsində bu iki şeyə məhbubiyyət ya əxlaqən süquta məyyal olar, yaxud ictimai inqilabatın hüdusunu mövcib olar. [Bir millətin fitrətində bu iki şeyə, yəni gözəllik və eşqə məhəbbət, ya əxlaqi cəhətdən süquta gətirib çıxarar, yaxud da ictimai inqilabların meydana çıxmasına səbəb olar.]

Avropa hökuməti-müxtəlifəsində bu qayə üzərinə bir taqım münaqişeyi-qədimədə keçmiş, bir çox böyük filosoflar[ın], üləmaların tənqidatına məzhər olmuş bu həqiqətə, məzhəriyyət deməyə layiq... [Avropanın müxtəlif ölkələrində bu mövzu barədə bəzi qədim mübahisələrdə dilə gətirilmiş, bir çox böyük filosofların, alimlərin tənqidlərinə məruz qalmış bu həqiqətə, artıq bir təzahür, yəni fakt deyə bilərik...]

Çünki, şimeyi-məhz bir şərəreyi-kannuni-inqilabı məmul deyilmi? [Çünki xislətin əsl inqilab ocağının bir qığılcımına bənd deyilmi?]

Təhti-rəməddə məstur bir narihariq cirmi nisbətində iqdāmata badi olammazmı? [Külün altında gizlənmiş bir göz atəş, öz ölçüsü nisbətində təşəbbüslərə, səylərə səbəb ola bilməzmi?]

İştə şu əsaslarla feminizm, hüsnü eşqdən qurtulmuş, o yaxıcı hissiyyəti baqi qalmaqla, təkamülatıyla müxtəlif

səfəhatı came bulunur. [Odur ki, bu əsaslarla feminizm, gözəllik və eşqdən qurtulmuş, o alovlu hissləri qorumaqla birgə, müxtəlif təkamül mərhələlərini özündə ehtiva edir.]

Bidayətdə [başlangıçda] qadınlarda-kı o qüvvəti haqqı ilə təqdir edəmməzlik üzündən xəyalıyyun (idéalisme) bir taqım nəzəriyyat içərisinə boğuldu. Hüsni eşqin salıgını [dəlillərini] tədqiqə qoyuldular. Səcayarı [səciyyələri, xarakterləri] tədqiqə əhəmiyyət vermədilər. Bunlar o qədər törədilən fikirlərlə hətta aigmxr l'aprix, yəni sivrilmis fikirlərin yavaş-yavaş nəticəyi-qətiyyəyə doğru yol aldığı – və idrak etdikləri həqiqətlərdən birincisi feminizm bəhsi açıldığını – birdən-birə gözükdü. [Bunlar, yəni idealistlər, o qədər çox törədilən nəzəriyyələr arasından sivrilen, önə çıxan fikirlərin yavaş-yavaş qəti bir nəticəyə doğru getdiyini və idrak etdikləri həqiqətlərdən birincisi olaraq feminizm mövzusunun meydana çıxdığını birdən-birə gördülər.]

Məlum ya, biz əvvəla xəyali bir taqım nəzəriyyatla babi-münaqişə güşad edildikdən sonra təsadümi-əfkarın qayələri bittəb' çabıq çıxar. [Məlumdur ki, biz əvvəla xəyali bir taqım nəzəriyyələrlə mübahisə qapısını açdıqdan sonra, fikirlərin çarpışmasının nəticələri təbii olaraq qısa zamanda meydana çıxar.]

Qərarı-qəti [meydana çıxan qəti nəticə] feminizm cərəyanlarına gözəl bir məcra [axar, yol, istiqamət] hazırladı. Avropa[da] onuncu əsrdən etibarən bu hərəkəti-fikriyyə [fikir cərəyanı] qadınlıq hissiyyəti üzərinə şahir təsiratı

ilqa etdi [şəhərli təsirləri aradan qaldırdı]. O gündən etibarən təbiətin bəxş etdiyi affecté, yəni göstəriş (təqlidçilik) ilə başlandı, məhdi-mədəniyyətin ənvərisarı [mədəniyyət beşiyinin nur saçanı] tərəfinə üzler çevrildi, fikirlər nurlandı. Bir mehtab və ya halə, ziya halında ikən bir günəş qədər parlaqlıq göstərdi.

Ruyi-zəmin [yer, yer kürəsi] üzərində yaşayan bəni-bəşərin [insanoğlunun] ikinci bir qüdrəti meydana çıxdı. Məsaiyi-fəzlə [çox çalışmaq, çox səy göstərmək] iqtisad istədiyi qədər yol aldı. Mədəniyyət çabıq doğdu, çabıq böyüdü. İştə şu hüsni-mücadilə[yə] mədyun olan nəzəriyyatın fəlsəfeyi-qayələri buralara qədər vardı. [Bu gözəl mübahisəyə borclu olan nəzəriyyatın fəlsəfi nəticələri buralara qədər gəlib çıxdı.] Tarixi tədqiq edərsək, feminizm nəzəriyyatının məbdəindən miadına [başlangıçından sonuna] qədər bir fikir edinmiş oluruz.

Əbdüllətif

Ədəbi sütunlar

QÜRBƏT ELLƏRDƏ YADİ-VƏTƏN

Karpatda ikən...

3

Karpatın dağları nigahımda
Dursa, dursun da pişgahımda.
Könlümün gözləri sənə baxıyor,
Dodağım mədhini sənə oxuyor!

Karpat üstündəyəm, fəqət üzümü,
 Könlümü, ruhumu, iki gözümü
 Daima döndərib də səmtinə mən,
 Oluram sacidin, a şanlı vətən!
 Qibləgahi-rəhi-nigahımsan
 Ey vətən, ülvü səcdəgahımsan!
 Sənə bir xidmət eyləsəm, a vətən,
 Şu həyatımda bəxtiyaram mən.
 Ey vətən, sən özün də mədəri-can,
 Sənə layiq pərəstişi-vidan.
 O beşik ki, bizi qucaqlarıdı,
 Yellədən, bəslədərdi, saxlarıdı
 Səndə nabit olan ağacdən idi.
 Yaşa, ey şanlı yurdumuz, əbədi!
 Məhdimiz, ləhdimiz, qızamızsan,
 Xüldzari-fərəhfəzamızsan.
 Pərvərişyabi-nemətin oluruz,
 Sonda mədfuni-türbətin oluruz.
 Tənim olsun dəfin xakində,
 O gözəl xaki-tabnakində.
 Race olsun sənə bu qəlb, bu tən,
 “Mətləüşşəms” olan ziyalı vətən!
 Ünsürün ünsürü-şücaətdir,
 Bu sözüm doğrudur, həqiqətdir.
 İştə tarixlər də anlatıyor,
 Ya nasıl Qafqaz irqi şanlıyor.
 Ey bizə saheyi-həyat vətən,
 Səndə doğmuş bu qəlbü can, bu bədən!
 Sənsin iştə bu cismə nəşətgah,
 Sənə mətufdur həmişə nigah.
 Cənnət olsa bütün yer üstü yenə,
 Bizə lazım o səndəki sinə.
 Çünki aşiq sənə təbiətimiz,
 Sənsən aramgahi-xilqətimiz.
 Ən gözəl cənnətim, mənim vətənim,
 Mayeyi-ruhü mayeyi-bədənim.
 Karpat üstündəyəm, könül səndə,
 Sevdiiyim qönçə səndə, gül səndə!
 Ən gözəl çöhrələr qucağında,
 Canlı güllər yaşar o bağında.
 Xaki-pakində nurlar yaşıyor,
 Şəkli-insanda hurlar yaşıyor.

Cisimlənmiş gözəl-gözəl ərvah,
 Səndədir hər bədayeyi-əlvah!
 Kuhi-Qaf iştə – Qafqazın dağıdır,
 Cənnət iştə – o Qafqazın bağıdır.
 Anladım doğrudan nədir huri –
 Qafqazın düxtərani-məsturi.
 Şübhə yoxdur, şu örtü də yanacaq,
 Onu yaxmaqlığa gərək qanacaq.
 Cəhl əlilə örülmüş ol rubənd,
 Bil ki, hazır edər o, cəhlə kəmənd.

Əbdülsəlimzadə Məhəmməd Hadi

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

* Təşrini-saninin [noyabrın] 26-sında Müttəfiqlərin 5 zirehli, 2 kruvazer [kreyser] və 9 təərrüz [hücum] minanos [torpedo] gəmisi Sevastopola azim olmuşdur [yola düşmüşdür].

* İngiltərə əsgərlərinin qabaq dəstələri Belyev və Stvelo ətrafında Almaniyə sərhədinə çatmışlardır.

* Təşrini-saninin 28-də Nauendən xəbər verirlər ki, Lvovda şiddətli yəhudi talanı olmuşdur. Yəhudi milisiyalrı qırılmışdır. 420 yəhudi evi, sakinləri ilə bərabər yanib tələf olmuşdur. Evlərdə olanlar heç yerdə gizlənə bilməmişlərdir. Yangını söndürməyə imkan vermə[mə]k üçün su yolu bağlanmış idi. Küçəyə çıxan hər bir yəhudi dərhal öldürülmüşdür.

* Kanuni-əvvəlin (dekabrın) 3-ündə Vilson Fransaya əzimet edib bir ay orada qalacaqdır.

* İstanbuldan xəbər verirlər ki, Fələstində birinci yəhudi hökuməti təşkil

edilib, vəzirlər [nazirlər] təyin edilmişdir.

SÜLH ƏTRAFINDA

İngiltərə ordusunun tərxisi

İngiltərə Bəhriyyə, Ərkani-hərbiyyə və Təyyarə vüzəratı [nazirlikləri] əhaliyə müraciətən nəşr etdikləri dəvətnamə hələlik ümumi ordu tərxisi başlanmadığını xəbər vermişlərdir. Tərxis başlansa da hamı əsgərləri azad etməyə macal verməyir. Birinci növbədə müəyyən yeri və vəzifəsi olan zabitlər və saldatlar azad ediləcəklərdir. Bundan əlavə, ticarət və sənaye [sənaye] ehtiyacı üçün ən lazım gələn sənətkar saldatlar buraxılacaqlardır.

QƏZETƏLƏRDƏN

Şimal ordusu

Kiyevdən alınmış məlumata görə, təərrüzə [hücuma] başlamış Şimal ordusu müvəffəqiyyətli surətdə irəliləməkdədir. Şimal ordusunun məqsədi Petroqradı işğal edib Kronştadtı ayırmaqdır. Kronştadt ən yaxın zamanda bu dövlətin bəhri [donanma] fəaliyyəti üçün böyük mənanı haiz olacaqmış.

Petroqrad üzərinə hücum edənlərdən birisi də general-mayor Vandamdır. İşbu zat, ərkani-hərb professoru olmaqla bir çox əsgəri məsələlərə dair qiymətli əsərlər yazmışdır.

Murman və Əqsayi-Şərqdə [Uzaq Şərqdə] Müttəfiqlər

Murman səvəhilinə [sahillərinə] Fransadan leh qitəatı [polyak hərbi hissələri] varid olmuşdur [gedib çatmışdır]. Varid olanların miqdarı 7 mindən ziyadə olub, gözəl surətdə müsəlləhdirlər [silahlanmışdırlar].

* “A. V.” qəzetəsinə verilən xəbərlərə görə yapon qoşunlarının yürüşü davam etməkdədir. Bunlar İrkutsk tərəfə gəlirlər. Şəhərin mühafizəsi müştərək rus-yapon komisiyaya mühəvvəl edilmişdir [tapşırılmışdır]. Amerika və Yaponiyadan külliyyətli surətdə mal gətirilir.

* Nikolsk-Ussuriyskdə bolşevik təşkilatı kəşf edilmişdir. Bir çox bomba və ləvazimatı-hərbiyyə [hərbi sursat] tapılmışdır.

ARTİST VƏLİ

Onsuz da az olan camaat və səhnə xadimlərindən birini daha qeyb etdik. Göyçay uyezdindən alınan məlumata görə, türk səhnəsinin mahir artistlərindən, dəyərli səhnə xadimlərindən birisi olan Əbülfət Vəlizadə vəfat etmişdir.

Vəlini Bakıda kim tanımaz? Bir çoxlarının məktəb yoldaşı, bəzilərinin səhnə arxadaşı, digərlərinin cəmiyyət yoldaşı, camaatı sevən, səhnəsini canından əziz tutan, hamımızın tanıdığı Vəli dəxi dari-dünyadan [dünya evin-

dən] rehlət etdi [köçdü].

İbtida [əvvəla] Bakı Realnı məktəbində oxuyaraq, altıncı sinfədək təhsilə davamla ikmali-təhsil etmədən [təhsilini bitirmədən] məktəbdən çıxdıqdan sonra Əbülfət Vəlizadə, səhnəmizə xidmət etməyə başlayaraq, əvvəlləri bittəb' [təbii olaraq] xırda rollar ifa etmiş və əvvəldən artistlik məharət və istedadı ibrasıyla [bürüzə verməklə] tez tərəqqi edərək, axır zamanlar məsuliyyətli mühüm rollar götürürdü. Kəndisi tərəqqi etdikcə, milli teatro-muza məhəbbət və həvəsi dəxi artaraq, onun da tərəqqisi uğrunda çalışırdı. Mərhumun təşəbbüsü ilə bir vaxt Bakıda “Artistlər İttifaqı” nam [adlı] bir dram dəstəsi təşkil olunaraq gündüz tamaşaları verirdi.

“Gavə” rolunda tamaşaçıların vü-cudunu Vəli kimi lərzəyə salan hangi artistdir? “Əlmənsur”da Həsən rolunu oynayan artistlərin həpsi yenə Vəlini təqlid etməyirlərmə? “Nadir Şah”ın Ədhəm və Heydər kimi hiyləkar vəzirlərini Vəli kimi parlardan kimdir? Şillərin qoca qraf Maksimilianı rolunda hangi artist Vəli qədər təsir bağışladı?

Heyf, mahir sənətkarımız artıq əldən getdi! Sui-təsadüfə bax ki, bu il dəyərli səhnə xadimlərimizdən üçünü qeyb etdik və heç birinə son vidamızı deyə bilmədik. Heç birinin mərasimi-dəfninə belə iştirak etmədik.

Bu gün Vəlinin vəfatı müsəlman səhnəsi üçün ağır bir ziyadır [itkidir]. Hüzün və təhəssürümüzü [kədərimizi] bəyanla baqimandələrinə [geridə qa-

lanlarına] səbri-cəmil [xeyirli səbr] əta buyrulmasını Allah-taaladan istirham edəriz. Külli-nəfsin zaiqətül-mövt.

X.

MƏTBUAT

“Kaspi” qəzetəsinin 1 kanuni-əvvəl [dekabr] tarixli nömrəsindəki baş mə-qaləsində vəziyyəti-siyasiyyə və azər-baycanlıların surəti-hərəkətindən bəhslə, müsəlmanların bir daha kor-koranə öz müqəddəratlarını tanıma-[dı]qları yabancılar dəsti-qəddaranələ-rinə [qəddar əlinə] tapşırmaqcaqlarını qeyd edir, yazır ki:

“Demokrat adını taxılıb da [üzərinə götürüb də] altı ay müddətində hökm-ranlıq edərək bir dəfə olsun bir sözlə belə müsəlmanları mühafizə etməyə-rək, ancaq münasib və qeyri-münasib fürsət tapdıqca müsəlmanları qıran, qarət və təcavüz edən çetecilərin [qul-durların] hərəkətini görərək artıq göz-ləri açılmışdır. Bunlar yenidən özlərini oda salıb, ancaq və ancaq müxtəlif vəsilələrlə [vasitələrlə] yenidən müsəl-manları qul etmək, müsəlman arvad-ları üçün keyifli məclis quraraq sonra da namuslarına təcavüz edib, axırda öldürmək qəsdı ilə demokrat maskası taxanlara inana bilməz. Onlara etibar etməz. Bütün demokratlar bolşevizm, menşevizm və ictimaiyyəni-inqilabiy-yun [sosialist-inqilabçı] bayraqları altın-da bu əməllərə mürtətib olmuşlardır

[pis işlərə bulaşmışdır]. Bolşeviklər Bakıdan çıxmış və şəhər türk-Azərbaycan ordusu tərəfindən mühasirə edilmiş olan zaman belə şəhərdə və mədən dairələrində müsəlmanlara təcavüz davam edir, Xilə, Bülbülə və Balaxana və sairələrində kəndli və fəhlə müsəlmanları qırır (bunlar ki, burjuv deyil), Teymur bəy Qulubəyovu beş yoldaşları ilə öldürürlər. Bu da Bakıda menşeviklər ilə bolşevikdən menşevikə dönmüş daşnakların hökmfərməliyi [hökm etdiyi] zamanında idi. Hələ imdi də sosial-revolusioner hökuməti hökmranlıq edən Lənkəran uyezdində eyni fənalıqlar [pisliklər, mənfə hallar] davam edir. Məgərsə bunların həpsindən sonra da müsəlmanlar bu demokratlıq adı ilə mümkün olduqca çox müsəlman qırmaq, ciblərini müsəlman malı ilə doldurmağa çalışanların kimlər olduğunu anlamamışlardır. Xeyr, şimdi o vaxtlar keçdi ki, müsəlmanların daldə qalmaq və korluğundan istifadə edərək öz əlimizlə özümüzü döyürdülər. Siyasətçə geridə qaldığına [görə], müsəlmanlar çox qurbanlar vermişlər və ayıllaraq öz dostlarını və düşmənlərini tanımış və inanmışlar ki, səlamət və rəfahiyyəti ancaq öz əllərindədir ki, nəinki macəracular [macərapərəstlər] əlində.”

Bədəhu [ondan sonra], müsəlmanların artıq müstəqil yaşamaq, özgələrin qəyyumluğunu rədd etmək istədiklərini qeydlə deyir ki:

“Ciddi mübarizəyə hazırlaşmamış olan müsəlmanları martda və daha

sonra kəsmək olurdusa, artıq qardaş qitalı [qırğını] “böyük müvəffəqiyyətinə” ümid bağlaya bilməzlər. Əvvəla, heç vaxt Müttəfiqlər iğtişasa yer verməzlər. Saniyə [ikincisi], biz dəxi Qafqaziyanın qarlı dağlarında altı aylarla dilənçilər kimi gəzməyə məruz qalmaq üçün hər növ mübarizəyə hazır olmağa çalışacağıız. Müsəlmanların özlərinin demokratiyası da var, əməl [niyyət] və arzuları da, müqəddəratlarını təyin etmək imkanı da. Qoy, müsəlmanlara qəyyum olmaq istəyənlər bunu bilsinlər. Biz bütün millətlərin ancaq həqiqi, namuskar demokratiyasını [xalqını] tanıyırıız və onlarla əl-ələ gedəcəyiz. Müsəlman qanına həris olan macəracuları isə nə demokrat hesab edirik, nə də dost.”

Gürcü millətçi demokratları mürəvici-əfkəri [fikirlərini yayan] “Sakartvelo” qəzetəsi “İngiltərə və rus-erməni ümidləri” sərlövhəli bir məqaləsində yazır:

“Ramişvili tərəfindən bütün Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistanə aid ixtilafli məsələlərin həlli üçün təklif edilən konqredə Ararat Cümhuriyyəti iştirak etmək istəməyir. Böyləliklə, Ermənistan yenidən Ermənistan-Gürcüstan ixtilaflarının sülh tərqi [yolu] ilə həll edilə bilməyəcəyinə bir sübut pişnihad [təqdim] etmişdir. Burası bir daha həqiqət şəklini almışdır. Gürcüstan-Ermənistan sərhədi məsələsi və başqa məsələlər, bundan sonra tərəfeynin [hər iki tərəfin] fəqət [yalnızca, sadəcə] silah və canlı qüvvəsi ilə həll

edilə biləcəkdir.”

“Znamya truda” qəzetəsi sabiq Rusiya dairəsində təşkil edilmiş bir çox yeni müstəqil hökumətlərin varlığı ilə ədəmi-məmnuniyyət [narazılıq] göstərməklə bərabər, bir paralarının da milli əsaslarını danmayır. Qəzetə yazır:

“Əski üsulun təcidi [bərpası] Rusiyanı yıxmaq məsələsini uzatmaqdan başqa bir nəticə verəmməz. Millətlər istiqlaliyyəti və federasiya əsasları məmləkətin yeganə bir dərmanıdır.”

BAKİ XƏBƏRLƏRİ

* Əliəsgər Sadiqov Bakıdan Ənzəliyə yüz min put neft aparıb və əvəzində oradan Bakıya düyü və xüskbar [quru meyvə] gətirməsi barəsində Ərzaq və Ticarət-Sənaye nəzarətlərindən icazənamə istəyir.

* Ərzaq Nəzarətindən alınan məlumata görə, Balaxanı və Binəqədi rayonuna Bakı üçün gələn ərzaq və mallar ora kazakları və milisləri tərəfindən tutulur. Bu barədə Nəzarətin vəkili yazıb, ərzaq və mallar kim tərəfindən və nə üçün tutulduğuna dair Balaxanı-Sabunçu polis müdirindən məlumat istəyir.

Vapor vürudu [gəmi gəlişi]

- Kanuni-əvvəlin [dekabrın] 1-də Ənzəlidən “Ventyor” və “Sergey” nam [adlı] vaporlar ləvazimati-hərbiyyə [hərbi sursat] ilə Bakıya varid olmuşlar.

- Həman gün Tazəşəhərdən [Krasnovodskdan] hərbi vapor “Araks” ilə “Seryoja”, “Vladimir” vaporları gəlmişlər.

- Kanuni-əvvəlin 1-də Biçeraxov qoşunu ilə Lənkərandan “Səməd Ağə” nam vapor gəlmişdir.

Mərkəzi Ev Komitəsində

Suraxanı əhalisinin fəna bir halda olduğundan dolayı Mərkəzi Ev Komitəsinə verilən məlumat mövcubincə [əsasında], iaşə məntəqəsi şöbəsi Benkendorf məktəbi yanında, Mirzoyevski caddədə bütün füqəraya məccani [pulsuz] yemək verəcək bir məntəqə açılmışdır.

Slavyan-Rus Cəmiyyətində

Cümə günü, təşrini-saninin [noyabrın] 29-da Bakıdakı Slavyan-Rus Cəmiyyətinin iclası vəqə olmuşdur. İclas Bakı kilsələrinin ehtiyacı təmin olunmaqdan ötrü kilsə nümayəndələri iştirakı ilə bir komissiya təşkil edilməsini qərara almışdır. Bundan əlavə, sədrin bəyanatına görə, şəhər tutulanda xəsarətdidə olanların [zərərçəkənlər] işlərinə baxmaqdan ötrü xüsusi bir komissiya təşkil edilməsi dəxi qəbula keçmişdir. Məzkur [adı çəkilən] cəmiyyət qaçqınlar işinə baxmaqdan ötrü də bir komissiya təsis olunmasını təhti-qərara almışdır. Sonra, həftə bayramı məsələsi müzakirə edilmişdir. Rus uşaqları çox olan məktəblər, bazar günü tətillənməkdədirlər. Nisfindən [yarısından] artıq rus uşaqları

olan məktəblər də cümə günü əvəzinə bazar günü tətil edilməsini Azərbaycan Hökumətindən istida [xahiş] edilməsinə qərar vermişdir. Sonra Bakıda olan rus zabitanı [zabitləri] məsələsi müzakirəyə qonularaq, polkovnik Ol-lenqren müfəssəl surətdə məruzədə bulunmuşdur. Onun dediyinə görə, Türk Ordusu Bakıya gəlib rus ordusu zabitlərinə müavinət [yardım] etməyə başladıqda, Bakıda olan rus zabitlərinə özlərini polis komissarına xəbər vermələri təklif edilmiş idi. Türkiyə Komandanlığı tərəfindən hər bir subay zabitə 100 və evli zabitlərə 200 manat məvacib verilməklə, ayda hər birinə 75 girvənkə un, 20 girvənkə düyü, bir put kartofel və ərzaq şeyləri verilirdi. Bu qərar ilə 330 nəfərə qədər rus zabiti yazılmış idi. Bolşeviklərə xidmət edən zabitlər kənar edilmişdi. Qalanlarının təminatı üçün general Tomsona və Biçeraxova müraciət edilmişdir. Biçeraxovdan indiyə qədər cavab alınmamışdır. Ancaq general Tomson artıq ehtiyac içində olan zabitlərin siyahısını istəmişdir. İclas bu məruzəyə qulaq asdıqdan sonra rus zabitlərinin Azərbaycan Cümhuriyyətinin hökumət müəssisələrində işə qəbul edilmələri haqqında hökumət nəzdində istidada bulunmağı təhti-qərara almışdır.

Elan

Bakıda Nikolayevski küçədə, Müsəlman Cəmiyyəti-Xeyriyyəsi binası qarşısında, sabiqdə türk əsirlərinə ən ciddi müa-

vinətdə [yardımda] bulunan Ağaməhəməd İbrahimzadə və Mehdi Həsənzadə tərəfindən bu cümə günündən etibarən “Vətən” adında lokanta [yeməxana] açılmışdır. Burada qayət ləziz yeməklər hazırlanıb, artıq ucuz buraxılacaqdır.

Kamali-ehitramla İbrahimzadə Ağaməhəmməd.

286 1 – 1

Türk Ocağı

Cümə günü dekabr ayının 6-sında, gündüz saat 10-da Türk Ocağının iclası-ümumi olub, cəmiyyətin heyəti-idarəsi intixab ediləcəkdir [idarə heyəti seçiləcəkdir]. Türk Ocağının cəmi üzvlərinin hazır olmaları təmənnə edilir.

279 3 – 2

Bakı Sənət və Ticarət İttifaqı Sədarəti

İttifaqın üzvləri: A. Avetov; T. Arutyun-yans; Musa bəy Əmircanov; R. Aslanov; A. Adamov; M. Adamov; Y. Əhmədov; S. Əmirov; K. Axundov; Q. Arutçov; S. Birladır; A. Borsuk; İ. Biçvaya; T. Budaqyans; A. Baqiryans; Bıkov; X. Vermişev; R. Vaynşteyn; M. T. Həsənov; A. A. Hacıyev; N. Qolubyov; Qutsiridze; T. Qriqoryans; M. Dasil; V. Cəfərov; Y. Dimmer; A. Dokilski; A. İvanesyan; N. İrudov; P. Klark; H. Qasimov; Ya. Kaplan; İ. Levinson; Yu. Mehdiyev; N. Mamikonov; İ. Mixaylov; Ə. Orucov; N. Petrosyans; İ. Pivovarov; P. Pirune; İ. Rimbaşevski; L. Saakov; Y. Sarkisyans; M. A. Salamov; N. Spektorski; İ. Skobelov; A. İ. Tağıyev; A. Taverizov; Ter-Martirosov; A. Ter-İvanesyan; L. Fralko; F. Xurustov; K. Çbulişvili; Tispis; V. B. Şixyans cənablarını səşənbə [çərşənbə axşamı] günü dekabrın 3-ündə sabah saat 10-da Ev Sahibləri İttifaqının binasında (Qorça-

kovski və Birjevoy küçələrin küncündə, Tağıyevin evində) vəqə olacaq ittifaqın iclasına dəvət edir.

Baxılacaq məsələlər:

1) İttifaqdan Azərbaycan Parlamentosuna nümayəndə intixabı [seçilməsi];

2) Sənəət və Ticarət Nəzarətinin birinci dərəcə malların siyahısını təqdim etmək əmrinin müzakirəsi.

İclas ikinci olduğu mövcubincə [olduğuna görə], hər neçə üzv gələrsə, qanuni hesab ediləcəkdir.

b/10 1 - 1

Doktor Samuil İzrailoviç Kopelioviç

Daxili və əsəbi mərzə mübtəla olanları hər gün axşam saat 5-dən 8-ə kimi qəbul edir. “914” dəvasını [dərmanını] istəməlidir [işlədir]. Voronsovski caddədə nömrə 17, ikinci mərtəbə. Telefon 50-82 və 93.

282 52-3

Diş təbibəsi

Altmanın diş müalicəxanası

Naxoşları qəbul edir saat 8-dən 1-ə kimi, 4-dən 7-yə kimi, qadınları 1-dən 3-ə kimi. Dişlərə müalicə edir, doldurur, ağrısız çıxarır və qızıl və kauçuk üzərində süni dişlər qayırır. Hərbiyələrə, məktəblilərə və uşaqlara külli faiz edilir.

Ünvan: Şamaxinski caddədə ev nömrə 20. Aptek qarşısında. Telefon 18-73.

245

Həkim S. L. Şklovskaya

Mamalıq və daxili ünas əmrəzini [qadın xəstəliklərini] qəbul edir. Naxoşlar qəbul olunur: səhər saat 9-dan birə və 5-dən 7-yə qədər. Ünvan: Aziatski küçədə nömrə 153, Bolşoy Marskoy və Krasnovodski küçələrin arasında. Telefon: 50-67.

Burada leyli [gecə] yatacaqlarıyla qadın cərrahiyyə xəstəxanası mövcuddur.

209

Doktor F. S. Şteyn

Naxoşları qəbul edir səhər saat 9-dan 12-yədək, axşam saat 5-dən 7-yədək.

Mariinski və Tarqovı caddələrin küncündə Əşrəfovun evi, “Jorj” əksxanası. Telefon nömrə 54-44.

232

Arvad diş həkimləri

Z. A. Şexter və xanım

Dişlər ağrısız çıxarılır. Qızıl qapaq, qarma və hər növ qayırma dişlər. Dişin yaxşı qayırılması təmin olunur. Kənardan gələnələr üçün iş tezliklə görülür. Qiymətlər münasibdir. Qəbul olunur 9-dan 2-yə və axşam 4-dən 7-yə kimi. Vorontsovski küçə, 14 nömrəli evdə, paradni qapıdan.

215

Diş həkimi B. L. Levin

Dişlərə müalicə edir, doldurur, ağrısız çıxarır və qızıl və kauçuk üzərində süni diş qayırır. Tsitsyanovski caddə nömrə 7, Qubersninin küncündə.

Qəbul edir: 9-dan 2-yə kimi; 4-dən 7-yə kimi.

280

Qulluq axtarır

Müsəlmanca kamil dərəcədə savadı olub, fars, ərəb və türk dillərinə aşına olan bir cavan özü üçün qulluq etməyə yer axtarır. Xahiş edənlər “Azərbaycan” idarəsinə müraciət etsin.

287 1 – 1

Müdür və baş mühərrir:

Ceyhun bəy Hacıbəyli

QEYD VƏ ŞƏRHLƏR

Şurayi-Milli Rəyasətindən

səh. 45. “(s. ə.)”: “Allahın salamı onun üzərinə olsun” sözünün qısaltması.

Bakı, 3 Kanuni-əvvəl

səh. 47. “...yevanqulyanlar ilə nacırların və merxelevlərin...”: Sosialist İnqilabçılar Partiyasının Bakı komitəsinin sədri Xristofor Yevanqulov, Sentrokaspi Hökuməti İcraiyyə Komitəsinin üzvü Nacırov və Zakaspiysk Müvəqqəti Hökumətinin başçılarından Merxelevə işarə edilir.

Azərbaycan

Məclisi-Məbusanı ətrafında

səh. 50. “Qərib Məhəmmədkərim oğlu”: Qəzetdə “Qərib Məhəmmədrəfi oğlu” kimi getmişdir.

“Qafqaziya təqvimi”: Rusiya imperiyası dövründə Qafqaz haqqında illik məlumat kitabı olan “Kavkazskiy kalendar” nəzərdə tutulur.

“...türklərin miqdarı nəzərə alındıqda metr 25000 olur.”: “metr” sözü burada “nisbət” mənasında işlədilmişdir.

Azərbaycanın paytaxtı

səh. 53. “Əvət, Bakı əski məcusilərdən ötrü şöləsinə yaxılır şəm, qonşu imperialistlərlə Avropa kapitalistlərindən ötrü şirəsi çəkilir gül isə, Azərbaycan türklərindən ötrü təvaf olunar əməl Kəbəsi, etikaf olunar həyat məscididir.”: Buradakı “təvaf” sözü – Kəbənin ətrafında müəyyən bir qaydada dövrə vurmaq; “etikaf” isə bir məsciddə uzun müddət qalaraq çölə çıxmadan ibadətlə məşğul olmaq mənasına gəlir.

Türkiyədə qadınlıq məsələsi

səh. 55. “actualité de l'esprit”: Bu fransızca ifadə qəzetdə latın hərfləriylə, müəyyən qədər təhrif edilmiş olaraq verilməmişdir.

“Qərbət ellərdə yadı-vətən”

səh. 56. “Dursa, dursun da pişgahımda.”: Bu misra qəzetdə belə getmişdir: “Dursa dursa dursun da pişgahımda.”

“Qərbət ellərdə yadı-vətən” şeiri (səh. 56-57) üçün lüğət

nigah: nəzər, baxış
pişgah: ön
sacid: səcdə edən
rəh: yol
madər: ana
nabit: bitən
qıza: qida
xüldzari-fərəhfəza: səfalı cənnət bağı
pərvərişyabi-nemətin: sənin nemətin-
lə bəslənən
mədfuni-türbətın: sənın toprağında
dəfn edilən
dəfin: dəfn edilmiş
xak: torpaq
xaki-tabnak: nurlu torpaq
race: dönən, üzünü çevirən; qayıdan
mətləüşşəms: günəşin doğduğu yer
ünsür: bir mürəkkəb cismi meydana
gətirən parçalar; əsas, kök
nəşətqah: hər hansı bir şeyin ortaya
çıxdığı yer
mətuf: çevrilmiş, yönəlmiş
aramgahi-xilqət: xilqətin aram tapdığı
yer
mayeyi-ruhü mayeyi-bədən: ruhun və
bədəninin mayası
xaki-pak: pak torpaq
şəkli-insanda: insan surətində
hur: huri

ərvah: ruhlar
 bədayeyi-əlvah: ən nadir lövhələr,
 mənzərələr
 kuhi-Qaf: Qaf dağı
 düxtərani-məstur: örtülmüş, üzünü ör-
 tən qızlar
 rubənd: üz örtüyü, rübənd

Artist Vəli

səh. 59. “...səhnəməizə xidmət etməyə başlayaraq, əvvəlləri bittəb’ xırda rollar ifa etmiş...”: mətnin bu hissəsi “Azərbaycan” qəzetində belə getmişdir: “...səhnəməizə xidmət etməyə başlayaraq, Vəli təhsilə əvvəlləri bittəb’ xırda rollar ifa etmiş...”

“Gavə”: Türk yazıçı və dramaturqu Şəmsəddin Saminin “Gaveyi-ahəngər” (Dəmirçi Gavə) adlı əsərindəki “Gavə” obrazı nəzərdə tutulur.

“Əlmənsur”: Alman şairi Henrix Heynenin faciə əsəri nəzərdə tutulur.

“Nadir Şah”: Nəriman Nərimanovun dram əsəri nəzərdə tutulur.

“qraf Maksimilian”: Alman şairi Şillerin “Qaçaqqlar” adlı dram əsərindəki obraz nəzərdə tutulur.

“Küllü-nəfsin zaiqətül-mövt.”: “Hər nəfs (hər canlı) ölümü dadacaq” mənasına gələn bu cümlə “Quran”da bir neçə dəfə (“Ali-İmran” surəsinin 185-ci, “Ənbiya” surəsinin 35-ci, “Ənkəbut” surəsinin 57-ci ayələrində) təkrarlanır.

Mətbuat

səh. 60. “Ramişvili tərəfindən...”: Noy Vissarionoviç Ramişvili nəzərdə tutulmuşdur.